

עוד יש לתרץ, זה שאמרו שיש מעילה בקדשי בדיק הבית שמתו, היינו כשיש להקדש צורך ושימוש בהם ללא פדיון, כגון להאכיל לבהמת הקדש, אבל קדשי מזבח שמתו לעולם אינם ראויים להקדש (עפ"י חזון איש בכורות יח, יז).

(ע"ב) 'חמשה דברים בעולה מצטרפין זה עם זה: הבשר והחלב והסולת והיין והשמן'. אף על פי שאכלים ומשקים שיעורם אינו זהה, וכלל הוא בידינו כל שאין שיעורם שוה אין מצטרפים – זה רק בדרך שתיה, אבל בדרך אכילה כגון ששרה פתו ביין – שיעורו בכזית. (תוס' זבחים קט. וע"ע שפת אמת). עוד אפשר שנחשב שיעורם שוה, שהרי רביעית לכשיקרוש יעמוד על כזית, כמו שאמרו בגמרא (קרוך אורה. ואולם לשאר הלכות אוכלים ומשקים אינם מצטרפים כדמשמע במשנה להלן יז: וצ"ע).

'התרומה ותרומת מעשר ותרומת מעשר של דמאי... מצטרפין זה עם זה לאסור ולחייב עליהן את החומש'. בדין היה לפטור מחומש בתרומת מעשר של דמאי, כשם שאין חייבים על מעשר שני שלו (כבמשנת דמאי א, ב), אבל אמרו חכמים אם לא יתחייב עליה חומש יזולו בה (רמב"ם תרומות י, ד עפ"י ב"מ נה. וע"ש בתוס' ובתוס' יום טוב, ובקרוך אורה כאן).

משנתנו לא נקטה צירוף לחיוב מיתה בידי שמים במזיד [ונפקא מינה למעשה בכגון שנתחייב ממון באותה שעה, שנפטר משום 'קם ליה בדרכה מיניה' לכמה דעות – ע' כתובות לה] – נראה שנקטה דברים השייכים בכל החמשה דברים, ואילו בתרומת מעשר של דמאי אין מיתה אלא חומש בלבד. אכן הרמב"ם שם נקט גם גם מיתה, וצ"ל דלא קאי אדמאי.

*

'... כידוע דקניני האדם יש להם שייכות עם האדם, דלכן אמרו (פסחים קיב). הנוטל פרוטה מאיוב מתברך. וכן אמרו (שם) במי שהשעה משחקת מצליח, כי הוא קבוע גם בקניניו, כי הממון נקרא 'מאד' שבוה תוקף חשק האדם וכאשר הוא משעבדו לדבר אחר שחושק עוד יותר אז נקבע גם ברכוש, מאחר שזה כל חשק האדם ועיקר קנינו גם בו נקבע אותו חשק, שזה ענין ההקדש לשמים, ומוקצה לעבודה זרה – שחל על החפץ הענין הנקבע עליו שהוא מוכן בדעת האדם – זה מצד קדושתו וזה מצד ההיפך, רק לפי שכל כח האדם הרי מוסר עצמו לאלוה שלו, הרי כל כוחות האדם שקועים בזה כאשר קנינו מתיחד לאותו דבר הוא חל אותם כוחות גם על הקנינים. וכן בכל דבר שתוקף תשוקת האדם לו ומוציא ממנו על זה...' (מתוך צדקת הצדיק רמט).

דף טז

'לא שנו אלא לענין טומאה אבל לענין אכילה – טהורין בפני עצמן וטמאים בפני עצמן'. הטעם מבואר להלן, לפי שאין איסור חל על איסור, הלכך לא חל איסור נבלה על איסור טמא. ויש לשאול, לדעת הסובר חצי שיעור מותר מן התורה [ויש אומרים שכך היא דעתו של רב עצמו – ע' במובא בכריתות כב], הלא חצי כזית טמאה – אין בו איסור טמא, ומדוע לא יחול איסור נבלה על חצי זה עם חצי כזית מטהורה?

יש לומר כיון שפשט הכתוב 'לא תאכלו כל נבלה' אינו מדבר בטמאה, שוב מסתבר שלא נאמר בטמאה איסור נבלה כלל, גם לא על חצי שיעור. וכיוצא בזה יש לפרש בכמה סוגיות (עפ"י קרוך אורה).

יש להעיר שהגרעק"א הקשה כן (ולא תירץ) אף למ"ד חצי שיעור אסור מן התורה, אעפ"כ יכול לחול איסור 'לאו' דנבילה, שיש בו כזית, על איסור 'חצי שיעור' של טמאה. וביסס דבריו על שיטת התוס' בשבועות ובחולין. ולסברת הקר"א נראה. וע"ע במובא בשבועות כב.

עוד יש לומר: זה שהאוכל חצי שיעור פטור [או אף מותר מן התורה – לפי דעה אחת], אין זה אלא משום שאין כאן פעולת 'אכילה' וחסר במעשה העבירה, אבל חפצא דאיסורא חל על כל משהו ומשהו, ומשום כך אין חל איסור נבלה על חצי זית זה מן הטמאה, שכבר מוזהר עליו משום בל תאכל, ואעפ"י שהוא פחות מכזית מכל מקום הוא דבר האסור מצד עצמו באיסור 'לאו' (עפ"י שיערי ישר ג, יח).

יל"ע בסברא זו לפי מה שאמרו (ע' יבמות לג.) שקטן שהגדיל נחשב שחלו כלפיו האיסורים בבת אחת, הרי שחלות איסור על איסור נקבע לפי האיסור המוטל כלפי האדם המסוים ולא לפי החפץ מצד עצמו [ומצד החפץ עצמו יתכן ששני האיסורים חלים ולא אמרו אין איסור חל על איסור אלא כלפי הגברא, כמש"כ בתשו' אבני מילואים יב], וא"כ גם בחצי זית נאמר שיחול עליו איסור כיון שעכ"פ על האדם אין מוטל איסור, הגם שאסור הדבר בחפצא (וצל"ע בשו"ת אמרי בינה נדרים ח). ושמה י"ל שאם מצרף שני חצאי איסורים, אפילו איסורים משמות שונים שאינם מצטרפים למלקות, אין זה כאכילת חצי שיעור, כי סוף סוף אכל שיעור מדבר האסור, ולדברי הכל אסור הדבר מהתורה, שלענין איסור מצטרפים כל האיסורים זע"ז. ועל כן כשמצרף חצי כזית נבלה עם חצי זית טמא, לא חל איסור נבלה על איסור טמא למלקות, מפני שיש כאן איסור טמא [שלענין חלות איסור טמא הועיל צירוף חצי זית נבלה], ועל כן לא חל עליו איסור נבלה.

ורב אסי אמר: טהורים לעצמן וטמאין לעצמן. איכא דאמרי פליגא דרב' – וגם לענין טומאה אין מצטרפים טמאים וטהורים. ופרשו התוס', הואיל ולענין אכילה אין להם צירוף, כך גם לענין טומאה.
(וראה מה שהקשה על טעם זה באבי עזרי (קמא) – מלכים ט, י ד"ה והנה הרמב"ם).
ואחרונים הוסיפו מפני שנחלקו בתורה בשני כתובים, לענין טומאתם (עפ"י קרן אורה ושפת אמת).

(ע"ב) 'אמר רבא: במובדלין דבר הכתוב.'

רש"י מפרש: הכתוב שהשוה שיעור אכילה לשיעור טומאה (והבדלתם... לטמא – פתח באכילה וסיים בטומאה), לא דיבר אלא בשמונה שרצים המובדלים משאר השרצים, אבל שאר כל השרצים – אכילתם בכזית, וזוה דיבר ר' יוחנן.

והתוס' פרשו: לא הקיש הכתוב אכילה לטומאה אלא במין השרצים, [שבהם יש 'הבדלה' והבחנה בין שמונה שרצים לשאר], ולא בבהמות. ולפי זה יתכן שכל השרצים שיעור אכילתם הוא בכעדשה, ור' יוחנן שאמר 'כזית' – על בהמות דיבר ולא על שרצים (אם כי מצד הסברא י"ל שלא הוקשו אלא שרצים המטמאים).

ובמגיד-משנה (מאכלות אסורות ב, ת. 'הוא פירוש נכון' – שפת אמת) פרש שהמשא ומתן שבגמרא מתיחס על אברים; מדוע לא נשוה דין אכילתם לטומאתם, בכל שהו. ומתוך רבא: לא דיבר הכתוב ליתן שיעור אכילה כטומאה אלא באלו שמובדלים בשיעוריהם משאר הטומאות, דהיינו שרצים המטמאים בכעדשה שלא כשאר טומאות שהן בכזית. אבל בהמות שאינן מובדלות בשיעורן – לא, וכמו כן אברים שלמים של שרצים שאינם מובדלים מאיברי בהמות שמטמאים בכלשהו – בהם לא השוה הכתוב אכילה לטומאה, ואין לוקים עליהם בכלשהו. [ומה שאמר רבי יוחנן 'כזית' – משום בהמות נקט, אבל בשרצים – בכעדשה. ועיקר כוונתו לומר שלא הושוותה אכילה לטומאה לענין אברים].

אלא מעתה בהמה נמי ליפלגי בין מובדלת לשאינה מובדלת' –
לפרש"י: כיון שהקיש הכתוב בהמה לשרצים, נחלק גם בהמה בין 'מובדלת' דהיינו טהורה שמובדלת

להתר אכילה משאר בהמות, ששיעור אכילתה כזית, ובין שאר בהמות שיהא שיעורן ביותר מכן. ומתריך: לא הקישם הכתוב אלא לענין איסור בל תשקצו ולא לענין שיעוריהם. לפהתוס': יש לנו להקיש בהמה לשרצים, וכשם שבשרצים השוה אכילה לטומאה, כמו כן בבהמה יתחייב על אכילת אברים בכלשהו, כשם שמטמאים בכל שהו. ומתריך שלא לכך הוקשו, כאמור. לפרוש המגיד-משנה: נאמר גם בבהמה שיש חילוק בין 'מובדלת' דהיינו האברים שהם מובדלים לטומאה, שיהו מובדלים לאכילה ללקות עליהם בכלשהו, ובין 'שאינה מובדלת' היינו בבשר שאינו אבר, שדינו בכזית כשאר הלכות. ומתריך: 'הא אשוינהו רחמנא לבל תשקצו' (כך גרס בגמרא כנראה) – כולם שוים ואין הפרש בין אכילת אברים לדבר אחר, וכן בשרצים אין חילוק באכילה בין אברים לשאר בשר.

סיכום הדברים:

בהמה; –

שיעור טומאתה לאחר מותה – בכזית. אבר שלם, בין שפרש מחיים בין לאחר מיתה – מטמא בכלשהו. שיעור חיוב על אכילתה – כזית, הן בשר הן אבר שלם.

שמונה שרצים שבתורה; –

טומאתם בכעדשה. אבר שלם – אין לו שיעור. [הרמב"ם (שאר אבות הטומאות ד) כתב, בין שפרש האבר מחיים בין לאחר מיתה – מטמא בכלשהו. ובקין אורה דייק מהתוס' בסוגיתנו, שאינו מטמא כשפרש מחיים, והקשה עליהם מסוגיא ערוכה בחולין, שאבר מן החי מטמא בשרצים].

שיעור חיוב על אכילתם לאחר מיתה – בכעדשה, לפי שהוקשה אכילה לטומאה. אבר שלם; הרמב"ם כתב ששיעורו בכעדשה (כי לענין אברים לא הוקשו אכילה וטומאה, כפירוש המ"מ), ואילו בדעת רש"י ותוס' נקט המנחת-חינוך (קסב, א-ב) כדבר פשוט שלוקים עליהם בכלשהו. (וצ"ב, אמנם בדעת התוס' יש לדייק כן, להקיש אכילה לטומאה באברים, אבל מרש"י לכאורה אין במשמע כן אלא לעולם בכעדשה. וכן סתם בלקוטי הלכות ולא הביא דעה חולקת). וכן הביא מתורת הבית להרשב"א (האריך בית ד ש"א יד:).

שיעור חיוב על אכילתם בחייהם – בכזית. (ואבר שלם – להמנחת-חינוך בדעת רש"י תוס' ורשב"א – בכלשהו. ולדעת הרמב"ם – בכזית).

שאר שרצים שבתורה – אינם מטמאים כלל.

ושיעור חיוב על אכילתם; לדעת רש"י והרמב"ם (מאכ"א ב) – בכזית. לפרוש תוס' אפשר בכעדשה (ובזבחים קו: החליפו רש"י ותוס' שיטתם. וע"ע ברש"י ותוס' יבמות קיד:). ואין חילוק בין בשר לאבר שלם.

דף יז

'אמר רב חנין אמר רב זעירא: וכן'. כפי הגרסה מרש"י ותוס', הגרסה הנכונה היא ובו. כלומר, בעוד הדם בשרץ, רק אז מצטרף עמו (כפירוש התוס'). ולפרש"י: דוקא דם של אותו שרץ עצמו.

'אמר רב יוסף: לא קשיא, כאן בכלולו כאן במקצתו'. לדעתי למדו זאת מן הכתוב: אלה הטמאים לכם בכל השרץ – היינו, שיהא השרץ שלם כולו (בכל השרץ), אז מצטרפים אף שני מינים, ולכן כללם בטומאה אחת (משך חכמה שמיני יא, כט)

מבואר בתוס' שלפי הדעה שקדשי בדק הבית בכלל 'העמדה והערכה' הם, אם לא נערכו בחייהם לצורך פדיון, שוב אינם נפדים ואין בהם מעילה. והרמב"ם פוסק שגם קדשי בדק הבית בכלל העמדה והערכה, וגם מדייקים האחרונים מדבריו שסובר שאין מועילה העמדה והערכה מחיים כדי לפדותו לאחר מיתה – ולפי"ז יש אומרים בדעתו שקדשי בדק הבית שמתו אין בהם מעילה אף לא מדרבנן. ויש אומרים לאידך גיסא, שגם אם לא נעמדו ונערכו, יש מעילה בקדשי בדק הבית שמתו מדאוריתא.

דף טז

- כה. א. האם הנבלות מצטרפות זו עם זו לטומאה ולחייב את האוכלם?
 ב. האם בהמה טמאה שמתה אסורה משום 'נבלה'? האם בשר טמאה מן החי אסור משום אבר מן החי?
 ג. האם אבר מן החי מצטרף עם נבלה לחיוב אכילה או לטומאה?
 א. נבלות של בהמות טהורות מצטרפות זו עם זו לכזית, לחייב את האוכלם משום נבלה, וכן לטמא טומאת נבלות. וכן נבלות של טמאות מצטרפות זו עם זו לטומאה ולחייב עליהם משום 'טמא'. [ומשום 'נבלה' – מחלוקת אם חייבים עליהן, כדלהלן].
 צירוף נבלה של בהמה טמאה עם של טהורה; לרב, מצטרפים לענין טומאה ואין מצטרפים לענין אכילה, לפי שאיסור נבלה לא חל על איסור טמאה, והרי כל אחד מן החצאים אסור משם אחר. ללוי, מצטרפים גם לאכילה. ולרב אסי – אין מצטרפים. יש אומרים לדעתו שאפילו לענין טומאה אין מצטרפים (הואיל ולענין אכילה אין להם צירוף (תוס'), או מפני שחילקן הכתוב. אחרונים), ויש אומרים שלענין טומאה מצטרפים, כרב.
 מבואר בגמרא שלדעת התנא הסובר איסור חל על איסור, מצטרפים טמאים וטהורים גם לענין אכילה.
 א. לפרש"י, טעמו של לוי שמצטרפים, כי סובר איסור חל על איסור. והתוס' כתבו שאף אם בעלמא אין איסור חל על איסור, סובר לוי שנבלה חלה על טמאה, שהרי אמרה תורה שהנבלה חלה על איסור חלב.
 ב. הרמב"ם פסק כרב שטמאה וטהורה מצטרפות לטומאה ולא לאכילה. והראב"ד סובר שהלכה כלוי.
 ג. נבלות בהמה חיה ועוף טהורים מצטרפים. בהמה וחיה טמאות – מצטרפות, אבל עוף טמא ודגים טמאים אינם מצטרפים, שהרי כל אחד לאו לעצמו (עפ"י רמב"ם מאכ"א ד, יז).

מבואר בסוגיא, שאיסורים משני שמות אינם מצטרפים זה עם זה להשלמת שיעור. ואולם יוצא מן הכלל הזה נבלה וטרפה, שכתב הרמב"ם (מאכ"א ד, יז עפ"י ספרי ראה; ירושלמי גזיר ו, א) שמצטרפים (וע"ע אחיעזר ו, ב).

- ב. לרב ולרב אסי, איסור נבלה לא חל על בהמה טמאה, וכדעת התנאים שאין איסור חל על איסור. ללוי – חל.

כאמור, רש"י (כאן ובכריתות יד רע"א) פרש שלוי סובר איסור חל על איסור. והתוס' (כאן ובמכות טז): פרשו שאפילו בעלמא אינו חל כאן חל. וכן נראית דעת הראב"ד שפסק כלוי (וע"ע בענין זה, ובחלות איסור נבלה על עוף טמא – מהרש"ל ומהרש"א חולין ק; שטמ"ק כריתות יד אות א; שער המלך איסור"ב יז; רש"ש כאן; אחיעזר ח"ב ו, ג-ד).

אבר מן החי, לדברי רבי יהודה (ורבי אלעזר) הריהו נוהג בטמאה. וחכמים חולקים (ע' בפירוט בחולין קא-קב).

- ג. משמע בגמרא שאבר מן החי אינו מצטרף עם נבלה לא לטמא ולא לענין אכילה.
- א. הרמב"ם (מאכ"א ד, יז) פסק שבשר מן החי מצטרף עם נבילה. ויש מי שכתב לתלות הדבר במחלוקת אמוראים (בחולין קב) במקור איסור בשר בחלב, אם משום ובשר בשדה טרפה, והרי הטרפה כנבלה ומצטרף עמה (כדברי הרמב"ם), או משום לא תאכל הנפש עם הבשר והריהי אזהרה נפרדת הלכך אינו מצטרף (עפ"י אור שמח מאכ"א ד, יז).
- ב. אבל שני חצאי זיתים של בשר מן החי – מצטרפים זה עם זה לחייב את האוכל משום בשר מן החי, ואפילו מטמאה וטהורה מצטרפים לר' יהודה שאמר אבר מן החי נוהג בטמאה. (ולענין צירוף חצאי אבר – ע' חולין קג, ובתוס' וע"ע בקרן אורה).

כו. א. מהו שיעור שרצים לענין טומאתם ולהתחייב על אכילתם, בבשרם ובדמם?
ב. מהו שיעור נבלת בהמה לטמא ולחייב אכילה?

- א. שמונה שרצים המפורטים בתורה – מטמאים במותם בכעדשה. אבר שלם שלהם – אין לו שיעור ומטמא בכלשהו.
- אבר שלם הפורש מהם בחייהם; כתב הרמב"ם (שאה"ט ד, ד) שמתמא בכלשהו.

לענין אכילת שרצים; אמר רב יהודה אמר רב: לוקים עליו בכזית (לא תאכלום – ואכילה בכזית). והעמידו דבריו באוכלם בחייהם, אבל לאחר מותם שיעורם בכעדשה, כשם ששיעור טומאתם בכעדשה. כך שנה רבי יוסי ברבי חנינא וקילסו ר' יוחנן – שנאמר והבדלתם... ולא תשקצו את נפשתיכם (היינו אכילה) בבהמה ובעוף ובכל אשר תרמש האדמה אשר הבדלתי לכם לטמא – פתח באכילה וסיים בטומאה, מה טומאה בכעדשה אף אכילה בכעדשה.

- א. מפרש"י מבואר שדין זה אינו אמור אלא בשמונה שרצים, אבל שאר שרצים שאינם מטמאים – שיעור אכילתם בכזית. וכן פסק הרמב"ם (מאכ"א ב. ולפירוש התוס' כאן אין הכרח בדבר, אבל בזבחים קו: כתבו כפרש"י כאן). ויש אומרים בכעדשה (רש"י זבחים קו:).
- ב. אבר שלם משמונה שרצים, אעפ"י שאין שיעור לטומאתו, אין לוקין על אכילתו אלא בכעדשה. כן כתב הרמב"ם. וכן סתם בלקוטי הלכות, ואילו במנחת חינוך (קסב, א-ב) נקט כדבר פשוט שרש"י ותוס' סוברים שלוקין עליו בכלשהו, והביא גם מהרשב"א שכתב כן בפירוש. שרץ שלם – לוקים עליו בכל שהוא משום 'בריה' (עפ"י מכות יז ועוד).

- ב. נבלת בהמה מטמאה בכזית. אבר שלם מטמא בכל שהו. ולענין אכילה לעולם אין לוקין בפחות מכזית (שנבלת בהמה לא הוקשה לשרצים לענין השוואת אכילתה לטומאתה, אלא לענין 'בל תשקצו' בלבד). האוכל טמאה, יש אומרים שמלבד איסור טמאה לוקה גם משום ולא תשקצו את נפשתיכם (ע' מגלת אסתר, סהמ"צ שורש ט – עפ"י רש"י במכות). ויש חולקים וסוברים שאין לוקים על לאו זה משום שהוא לאו שבכללות (רמב"ן בהשגותיו שם).